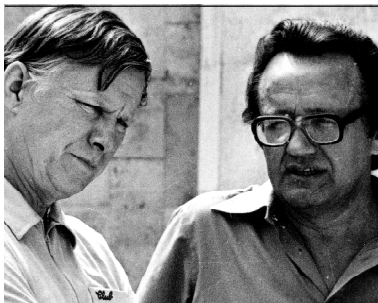

Алесь Адамовіч, Васіль Быкаў

... Адзіны шлях ёсьць – даставаць так
глыбока,
што нібыта насамрэч вяртаешся на
перадаваю.

І рызыка ўжо рэальная, а не далёкая, ва
ўспамінах.....

«Так ужо на нябёсах запісана»

Перапіска Васіля **БЫКАВА** і Алеся **АДАМОВІЧА**
«...ЕЩЕ НЕ НАСТАЛО ТВОЕ ВРЕМЯ»

На працягу доўгіх гадоў Васіля Быкава і Алеся Адамовіча зьвязвала сапраўднае, непахіснае сяброўства. І творчае, і чалавечае. Бясспрэчна, што яно шмат дало абодвум. Ня толькі своечасовай душэўнай падтрымкай на неспрыяльных ці нават драматычных для іх этапах жыцця і творчасці, але як абярог, як натхняльная сіла, якая дапамагае пісьменьніку працаваць і верыць у неабходнасьць, важнасьць зробленага.

У адным інтэрв'ю Васіль Уладзіміравіч сказаў пра Алеся Адамовіча так: «...З ім было лёгка сябраваць, ён быў непатрабавальны, ён быў ненадакучлівы, умеў, аднак, адчуваць блізкага чалавека. У гэтым сэнсе чуйнасьць яго душы была незвычайная».

Такім жа ўважлівым, чуйным і сардэчным бачыцца з ліставаньня Васіль Быкаў. Варта толькі прачытаць

Публікацыя
Ірыны
БЫКАВАЙ
і Натальлі
АДАМОВІЧА.
Падрыхтоўка
да друку
Алесея
ПАШКЕВІЧА.

клапатлівыя радкі, дзе ён непакоіцца пра здароўе сябра.

Лісты Васіля Быкава — класіка беларускай літаратуры, пісьменьніка еўрапейскай велічыні і вядомасьці— уражваюць выключнай адкрытасьцю, шчырасьцю, далікатнасьцю заўвагаў па рукапісах сябра і самакрытычнасьцю, на якую адважваецца мала хто з творцаў. І гэта яшчэ раз сьведчыць што сапраўды вялікі талент — вялікі ва ўсім.

У лістах пульсуе ня толькі жывая, трапяткая дабрыня сяброўства, яны выходзяць на важныя праблемы культуры, літаратуры, усяго народнага і агульначалавечага жыцьця. Прытым многія радкі чытаюцца як кавалкі эсэ, філасофскага роздуму, як мастацкае слова.

Розныя ў сваіх непаўторных талентах, у характарах, Васіль Быкаў і Алесь Адамовіч ядналіся роднасьцю душ, блізкасьцю поглядаў на гісторыю і рэчаіснасьць, незвычайнай апантанасьцю, нястомнасьцю ў адстойваньні гуманістычнага пачатку ў чалавеку, заўсёднай патрэбай свабоды, праўды і справядлівасьці. Яны бясстрашна выступалі супраць уладарнага цемрашальства, якое пастаянна абуджае ў людзях цёмныя, нізкія інстынкты і тым самым забівае надзею на лепшую будучыню. Яны не адолелі зла, але выканалі свой пісьменьніцкі абавязак да канца і адышлі ў вечнасьць з годнасьцю, падаючы прыклад іншым.

Гэтая публікацыя вымагае і ўважлівага прачытаньня, і працы душы. Тады кожны абавязкова знойдзе ў лістах нешта патрэбнае і важнае для сябе.

Сяргей Законнікаў.

[Гародня – Масква. Бяз даты, пасля 1962 г.]

Дарагія мне:

доктар Аляксандр Міхайлавіч,
пісьменьнік Алесь Адамовіч,
партызан Саша!

Усіх вас сардэчна віншую з некалі самым жаданым днём 9 мая, якога чакалі ўсе і некаторыя, на жаль! дарэмна, бо ён быў бясконца далёкім, а жыцьцё чалавечае – з заечы хвосцік.

Але мы ўсё ж дачакаліся, дык з нас і спытаецца.

Будзем пра тое памятаць!

Здароўя табе і цвёрдасьці!

Твой – Васіль.

[Гродна – Масква. Бяз даты, 1960-я гг.]

Саша, прывітаньне!

Пасылаю табе беларускае чытво. Абчытаешся!

Звані зрэдку...

З прывітаньнем

Васіль.

[Масква – Гародня.]

Дарагі Вася!

Сустрэў учора Грыцця¹, доўга шыкаў: “Цур, цур цябе!”, але іржавая барада яго на зьнікла, і гэта ўсё ж аказаўся Грыц. Сказаў, што вы прыязджалі да мяне і не

¹ Знаёмы А.Адамовіча і В.Быкава.

² «Мёртвым не баліць».

засьпелі. Гэта шкада, бо і я табе тэлефанаваў і ня мог дастаць цябе ніяк. На радыё казалі, што ты зьехаў 9-га. І пра тое, што з аповесьцю² пачынаюцца новыя «хаджэньні па дурнях». Так яно, на жаль, і ніяк інакш, хоць і час зьмяняецца, і людзі – таксама. Мне падаецца, што ты ўжо ўрос у літаратуру, стаў трывала, што можна і не паддавацца тым «дабрадзеям», для якіх твая новая аповесьць – толькі энная сума для іх, а што і як – усё роўна. Прабач, што не ў сваё палез, але, на жаль, нават мае студэнцікі¹ адгадваюць, што і «Балада» і «Пастка» дзіўна і знарок неяк канчаюцца.

Ну ды ты дужы, выдужыш, як любяць пісаць донцы.

Гэтак блізка прымаю гэтую сітуацыю і таму яшчэ, што сам хутка апынуся ў тым жа становішчы, і тады пацьвердзіцца старая ісьціна, што раіць лягчэй, чым самому... Чужую бяду рукамі разьвяду!

Але цяпер я ў той стадыі, калі думаеш: хутчэй бы расплявацца, вось наступную рэч напішу! І зноў пра вайну. А ты забяжы ў сучаснасьць на хвілінку – памяняемса паліцамі. Ня хочаш?

Як там Карпюк²?

Прывітаньне жонцы і хлопцам тваім!

Адамовіч.

28.3.1965 г.

[Гародня – Масква.] 1 красавіка 1965 г.

Дарагі Аляксандр Міхайлавіч!

Дзякуй табе за словы добрыя, і за ліст, і за памяць. Па праўдзе, гэтыя маскоўскія паездкі зьліваюцца для мяне ў адно перамяшанае бязладдзе. Трэба б, вядома, знаходзіцца там даўжэй, каб неяк падзяляць уражаньні. Але так не атрымоўваецца: часу замала, а справы падціскаюць, ну і – чарка. (Ня без яе ж!) Вось так і падбягае час ад'езду. А тут Карпюк мяне катурхае – што Адамовіч, як Адамовіч? А я нічога не магу сказаць – паспрабуй, знайдзі Адамовіча!

Зайздросчу тваёй празе дзейнасьці і працаздольнасьці. У мяне ж усё зьнікае. Падумваю аб тым, каб гадкі тры памаўчаць. Ва ўсякім разе, вырашыў пісаць як мага менш і друкавацца радзей. Таму што праца мая – дарэмная, надрукаванае прыносіць ня радасьць, а штосьці наадварот. Навошта такая?

З новай аповесьцю³ нелады. «Юности» і хочацца, і колецца. Патрабуюць зьмякчыць, прасьвятліць. А я на гэты раз вырашыў не саступаць. Хай застанецца ненадрукаванай. Хай ляжыць. «Маладосць» таксама не выяўляе запалу, мабыць, пабойваецца. Сапраўды, аповесьць не для юбілейных гадоў, – антыкультуўская і антываенная. Так што ў нечым я нават спачуваю рэдактарам. Ім таксама несалодка. Да таго ж яшчэ пераклад, у якім чорт язык вывіхне. Мова выдатна астуджае ўсякае жаданьне надрукаваць (гэта на расійскай). А на беларускай нашыя таварышы дзейнічаюць па прынце: галоўнае – каб ціха. А што – усё роўна.

Ці чытаў ты Бакланава⁴? Мне вельмі падабаецца: так кансьпектыўна-сьцісла і так шмат сказана. Аўтар гаварыў, што першапачатковая назва рэчы была – «Расплата». Гэта, канешне, вельмі дакладна. Няўжо перастрахоўшчыкі з «Роман-газеты» не прымуць да выданьня, як не прынялі цябе? Я проста ўзьненавіджу іх тады. (Між іншым, днямі намаяўся я з імі з нагоды артыкулу – на вокладку – да раману

¹ А. Адамовіч са сьнежня 1962 па 1964 г. вучыўся на Вышэйшых сцэнарных курсах у Маскве, выкладаў беларускую літаратуру ў Маскоўскім дзяржаўным універсітэце (1964 – 1966 гг.).

² А. Карпюк, беларускі пісьменьнік, жыў у Гародні.

³ «Мёртвым не баліць».

⁴ Р. Бакланаў, расійскі пісьменьнік.

⁵ В. Кожухава, расійская пісьменьніца. Размова ідзе пра ейны раман «Ранний снег».

В.Кожухавай⁵, якую яны мне замовілі. Рэжуць, вытручваюць усе мае ацэнкі, закрэсліваюць меркаваньні пра раман, вайну, ваенную літаратуру. Я ўжо было даў тэлеграму: зьняць і не друкаваць. Тады зазванілі тэлефоны, пачалі апраўдвацца. Урэшце, прышлі да кампраміснага рашэння. Але я баюся, што ўсё-ткі яны мяне аб'ягораць. У апошні момант, калі ўжо паправіць што-небудзь будзе позна. Проста са страхам чакаю выхаду гэтага рамана з маім артыкулам.)

А. Карпюк энергічна кіруе Аддзяленьнем¹. Арганізуе ў траўні нараду пачаткоўцаў з удзелам літ. сілаў Менску і Беластоку. Так сказаць, міжнародны форум.

Я ўзмоцнена аўтарызую пераклад. М. Г.² прысьпешвае. Я ж не сьпяшаюся, бо ведаю – ні да чаго.

На тым – жадаю табе ўсялякіх выгодаў.

Дужа цісну руку – Васіль.

Буду ў М[аскве] – паспрабую ўсё ж цябе адшукаць. У красавіку.

[Гародня – Масква.]

Саша, дарагі дружышча!

Сёньня прачытаў тваю “Вікторыю”³ і сьпяшаюся цябе сардэчна павіншаваць. Ты – малайчына! Так тонка, нежна, артыстычна пранікнуць у такі складаны сьвет – гэта здорава. Увесь час я чытаў з цікавасьцю, з захапленьнем, з пэўнай зайдрацьцю, бо сам так, канешне, ня ўмею. Цяпер я цалкам разумею твой зварот да расійскай мовы і цалкам апраўдваю яго. Вельмі шкада, што Масква марудзіць з яе публікацыяй, што ж тычыцца беларускай літаратуры, дык тут “Вікторыя” – каштоўны каменчык у ейнай кароне. Праўда, магчыма, здарыцца так, што ня ўсе і не адразу гэта заўважаць. Мне здаецца, пераклад М. Стральцова бездакорны. Наогул з расійскай – на беларускай гучыць, ня тое, што наадварот. Я вось ледзь прывёў у боскі выгляд сваіх “Мёртвых”, і то ўсё гэта нагадвае хутчэй канспект. Да таго ж яшчэ ў “Новом мире” даволі пашчупалі і паскублі. Ды што зробіш. Толькі і радасьці, што – “Новый мир”, а так нібыта й не друкавацца б на расійскай зусім.

Жадаю табе на доўгія і многія гады такога ж зхоткага таленту ды такіх жа мудрых і сьветлых думак, якія выявіў ты даўно, але з так яскрава рэалізаваў у “Вікторыі”.

З вікторыяй цябе, дружышча!

Твой Васіль.

28/1-66 г.

[Гародня – Масква.]

Саша, дарагі дружышча!

Сёньня я дамовіўся з Багданавай, што напішу рэцэнзію на тваю “Вікторыю”. Ды зіна кажа, што яны хочуць мець пад рукой поўны тэкст аповесьці, які будзе апублікаваны ў “Нёмане”. Я, канешне, ня супраць “Нёмана”, але думаю, што мне няма сэнсу чакаць выхаду гэтага часопісу з аповесьцю. Ня ведаю, ці вялікія ў яго разыходжаньні з варыянтам “Маладосці”, але калі тыя разыходжаньні на сэнс рэцэнзіі не паўплываюць, дык, каб не цянуць час, я цяпер бы і засеў за напісаньне, спаслаўшыся на гэтыя два выданьні. Калі ўсё ж варта мне прачытаць “нёманаўскі” варыянт, тады, верагодна, давядзецца пачакаць. Вось аб тым я і хачу выпытаць тваёй парады. Можаш патэлефанаваць (мой хатні тэл. 45-45 – гэта рانیцай да 10 і вечарам з 7, служ[бовы] 33-64 – з 10 раныцы да 6-7 вечара з перапынкам на абед, калі я там не бываю, з 14 да 16). Ці напішы.

Як там пачувае сябе Масква? Днямі туды паехаў А. Карпюк. (Яму тут дасталося і яшчэ дастанецца. Ды гэта між іншым.)

¹ Гарадзенскае аддзяленьне Саюзу пісьменьнікаў.

² М. Гарбачоў, перакладчык аповесьці «Мёртвым не баліць» на расійскаю мову.

³ Пазьней назва аўтарам зьменена на “Асія”.

Дык я чакаю тваёй весткі.
Цісну тваю чэсную руку – твой Васіль.
15/II-66 г.

[Гародня – Менск.]
26/X-67 г.

Дарагі Саша!

Прачытаў за адзін прысест, ноччу і, як заўсёды, з асалодай, з захапленнем, з вялікай цікавасцю. Псіхалагізм тваіх рэчаў заўсёды мяне здзіўляў, у гэтым сэнсе я ня ведаю роўнага табе ў сучаснай расійскай літаратуры. Мне думаецца, што старык Фрэйд, будзь ён жывы, чытаў бы твае рэчы як трактаты спецыяліста-псіхааналітыка. Глыбіня тваіх адчуванняў і дакладнасць іх перадачы насамрэч здзіўляюць. Пасля чытаньня тваіх старонак мне мае ўласныя падаюцца насыценгазетай. І тут, калі зьявруцца да старадаўняй спрэчкі бел[арускіх] літаратараў, становіцца зусім зразумелым, чаму ты пішаш па-расійску. Зрэшты, мне гэта было зразумела з самага пачатку.

Аповесць¹ наўздзіў ёмістая, насычана да мяжы вобразамі і думкамі, многія з якіх па сваёй дакладнасці і глыбіні – афарызмы. Стыль нялёгкі, патрабуе ўвагі, пастаяннага напружвання, але так, відаць, і павінна быць. Кампазіцыйны прыём добры, ён дазволіў табе сканцэнтравана так многа на 75 старонках. Праўда, можа быць, варта б зрабіць некалькі перабівак плыні сьведомасці сцэнкамі ў парку – канешне, настолькі ж асэнсаванымі, філасофскімі, як і ўсё іншае. Ды гэта ўжо справа густу. Як і ў “Вікторыі”, ты здолеў і тут сплывіць у адно сацыяльнае і камернае, хоць, можа быць, і ня так па-майстэрску. (Там гэты сацыяльны фон неяк больш прычынна зьведзены з лёсам герояў, тут – менш.) Тым ня менш “Вікторыя” мне бачыцца ярчэй, дакладней, зразумела, хоць ты яе амаль нідзе не тлумачыў. Тут, м[ожа] б[ыць], з прычыны раздробленасці гэтага абраду ў часе, Жэня неяк ня складваецца ў адно і бачыцца рознымі людзьмі: дзяўчына-студэнтка, шчаслівая жонка, чароўная любоўніца і нешчаслівая маці. Што яна такое падчас апошняй сустрэчы – я ня ведаю. Добрыя ўсе Аляксеі, ст. стыпендыят, – бачна, дакладна, насычана. У пераказе прыёмаў і нораваў гэтых людзей ты майстар непераўздызены. Я проста пашкадаваў, што пра іх мала, хоць і ўсё астатняе – высокае мастацтва. Карацей, аповесць гэтая з шэрагу тых кніг, якія закрываеш з незадавальненнем толькі таму, што яны так хутка заканчваюцца.

І, тым ня менш, на мой погляд, ёсьць у цябе і некаторыя пралікі. Тое, як усё гэта напісана, я стаўлю на самую вялікую вышыню, а вось што, мне думаецца, патрабуе ўдакладнення. Я ня вызначыў яшчэ, як ставіцца да галоўнага канфліктнага вузла, калі такім бачыць ракавы эксперымент з прышчэпкай. Што гэта? Навуковая самаахвярнасьць? Адчай няўдачніка ці чыста маральны ход дзеля ачышчэння сумленьня. Калі лічыць тыповае законам нашага мастацтва, тут наўрад ці ён захаваны, гэты закон. Гэта хутчэй з XIX стагоддзя, у сярэдзіне XX ды яшчэ ў нас наўрад ці такое магчыма, ва ўсякім разе, сумнеўна. Можа гэта і ня так важна было б наогул, аднак тут на гэтым факце ляжыць вельмі шмат, у тым ліку і канцоўка, якая мне падаецца зусім ня ў духу аповесці, а хутчэй у стылі камісара Мегрэ. Саша, ня трэба гэтай сьмерці папярок чамадану. Праўда, там моцны сюррэалістычны вобраз, аднак усё роўна ня трэба. Няхай лепш будзе недагаворанасьць, незразумеласьць, як было ў “Вікторыі”. Ці проста – абрыў. Толькі вось гэта мяне крыху бянтэжыць, хоць, можа, я і памыляюся ці падчас чытаньня недзе нейкая тонкасьць ад мяне высьлізнула – такое бывае, чытаў 1 раз, а ў цябе такіх тонкасьцяў падтэкставага сэнсу мноства.

Дзевюма апошнімі аповесцямі ты зарэкамендаваў сябе выдатным рэмаркі-

¹ “Последний отпуск”.

стам, і ў гэтым я ня бачу нічога кепскага. Тым больш, што ў камерным з выгляду сюжэце ты, як ніхто іншы, умееш падняць (злосна і па-майстэрску) глыбокі сацыяльны пласт. Заганная ж, на думку многіх, увага да адносінаў двух – мужчыны і жанчыны – мне такой не здаецца, хутчэй наадварот, таму што і тут ты – выдатны знаток і майстар-псіхолаг. Так што дай табе бог, нягледзячы ні на якія тлумачэнні. Наогул жа цяжка чаго-небудзь патрабаваць ад маленькай аповесці, у якую аўтар і так вывернуў дай бог колькі! Таму, як і раней, я застаюся з упэўненасцю ў тваім высокім цудоўным таленце, вельмі люблю цябе і па-добраму зайздросчу твайму майстэрству, у якім, яшчэ раз кажу табе гэта, ня ведаю роўных табе. Хіба што Ф. Дастаеўскі, але ён такога эфекту дасягаў нашмат большай затратай выяўленчых сродкаў. Ты ж – мяжа лаканізму.

Вось і ўсё.

Моцна цісну тваю руку,
дай бог удачы табе з публікацыяй.

Твой Васіль.

Прывітаньне тваёй Веры, якую мы вітаем разам з Надзжай¹.

Аляксея² табе піша асобна.

Сёння я аповесць перадаю яму.

В.Б.

[Менск – Гародня]

Дарагі Вася!

Сам ведаеш, што значыць атрымаць першае слова пра тваю новую рэч! Тым больш такое слова і ад чалавека, якога ставіш так высока. Добра разумеючы, дзе перабольшванні, што ідуць ад твайго тэмпераменту, тым ня менш рады твайму добраму слову. Тым больш рады, што на лепшы, чым “Вікторыя”, прыём нават ад людзей блізкіх па адчуванні, не разьлічваю. А між тым неяк інакш пісаць, вярнуцца да “Партызанаў” я ўжо не магу, як ня можа дарослы сунуць палец нагі ў рот і смактаць, хоць у дзяцінстве яму гэта нічога не было варта. Там я таксама выяўляў сябе ўсяго, але я быў зусім іншы. А сябе цяперашняга магу выявіць толькі так. Ніякі гэта не эксперымент (як мне казалі), ці да эксперыменту, да спробы голасу чалавеку ў наш час?

Бяруся цяпер за аповесць пра партызан, і таксама будзе ў тым жа ключы – адчуваю.

Вось чаму так абрадаваўся я твайму лісту: ня ўсе, але прымуць і такога.

У рэшце рэшт і ў чыста-роздумнай літаратуры можа быць паззія (французы гэта даказалі), калі думка хварэе на свой час. Калі я і не дабраўся яшчэ да яе, дык накірунак у цэлым нікольні не дзіўнейшы ад іншых.

Маеш рацыю ты недзе ў адносінах “вопыту на сабе”, з якім многае звязана ў аповесці. Але ўвёў я яго, каб умацаваць маральныя пазіцыі майго героя ў адзінборстве яго з “Аляксеямі”. Буду перапісваць – абдумаю наноў.

Спадзяюся скоро пачытаць твае новыя рэчы. І ня я адзін чакаю. “Насьценгазетай” і мне маё ўяўляецца, і вельмі часта. Толькі дай мне бог такую “насьценгазету”! І ты ведаеш, наколькі гэты шчыра.

Прывітаньне слаўнаму гораду, які кожны дзень з трывогай услухоўваецца ў сумленныя крокі “неістоваго Аляксея”³!

Жонцы і тваім салаўям-разбойнікам прывітаньне.

Цісну! Саша.

¹ Першая жонка В. Быкава.

² А. Карпюк.

³ З іроніяй маецца на ўвазе: А. Карпюка.

[1967]

[Гародня – Планерскае (Кактэбэль). Бяз даты. 1960-я гг.]

Саша, дарагі дружышча!

Першай справай – вітаю цябе здалёк, жадаю табе масу сонца, вады і прахалоднага ценю пад кактэбэльскімі акацыямі. Спадзяюся, працуецца там вам лёгка і натхнёна. Нам тут ня вельмі, але скаргі – потым.

Ведаеш, Саша, відаць, рэцэнзент (ці як ты аднойчы выказаўся па тэлефоне – тэрэтык) з мяне ахавы, прадукт маёй творчасці чартоўскі не ідзе, хоць плач. Як адзік звастрыў: Б. ды яшчэ ў зьвязцы з А. – непраходна. З “Н[ового] м[ира]” Алёша К.¹ адказаў ветліва, пабажыўся, што цябе любіць, але рэцэнзія яму здалася вельмі апалагетычнай. У “Ліме” яе амаль месяц вывучае рэдкалегія. Сёньня тэлефанавалі Нічыпару², сышліся на тым, што надрукуе, але падвярстаюць і іншую думку, відаць, выкладзеную Герцовічам³ ці яшчэ кім-небудзь з яму падобных. Я думаю – хай! Дурня гэта яшчэ дурнейшым ня зробіць, а разумны зразумее, што да чаго. Так што будзем чакаць.

Днямі тут, у Гародні, бачыўся з Міх. Паўл. Ф.⁴ Гаварылі пра тое-сёе і пра цябе таксама. Ён сказаў, што хочучь цябе закабаліць пасадай і ўжо маюць на гэты конт дамоўленасць з начальствам. Напаўжартам, напаўсур’ёзна я сказаў, што для іх гэта занадта вялікі гонар – мець у штаце А. Але ён добра да цябе ставіцца і жадае добра. Так што, можа, і варта? Толькі – гэта табе мая прыватная парада – ня ўлазь у гэтую справу надзвычай глыбока і вельмі сур’ёзна – нашае кіно сёньняшняга дня гэтага ня вартае. 3/4 сябе пакінь для літаратуры, а 1/4 можаш паўдзельнічаць у кіна-валынцы.

На гэтым я з радасьцю абдымаю цябе (хачу абняць) і цісну тваю руку.

Твой Васіль.

P.S. Маё прывітаньне твайму су – Тураву⁵, калі ты з ім яшчэ не таго... не пацапаўся. Хоць ён хлопец добры!

В. Б.

Здаецца, там недзе і Гена Бураўкін? Абдымаю і яго. І вяртайцеся хутчэй, а то бяз вас Менск – Сінайская пустэля. Толя Вярцінскі – на Балтыцы, Ніл у чужых краях, Міша Стральцоў – у народзе. А ў сталіцы – ні душы.

В.

[Менск – Гародня.]

Дарагі Вася!

Прачытаў я тваю партызанскую аповесць⁶. Пры ўсёй веры ў твае магчымасьці браўся я за яе з нейкай насыцярогай. Вось жа аўтару вялікай “Жестокости”⁷ не ўдалося сьцерці налёт нейкай другаснасьці з матэрыялу, які ўзяты з іншых рук (“Через кладбище”). А ў цябе гэта атрымалася. Рэч атрымалася нікольні не слабеі за твае франтавыя.

Моцна я гэтаму рады, Вася. Цяпер я асабліва адчуў, чаго не хапае мне: васьм гэтаі рэчыўнасьці, няспешнасьці ў дэталях рэчыўнага сьвету (пры ўсім тваім лаканізме). (...Пілотка забітага, пыльная зьверху і адсырэлая зьнізу ды г. д..)

¹ А. Кандратовіч, на той час – намеснік галоўнага рэдактара часопіса “Новый мир”.

² Н. Пашкевічу, тагачаснаму галоўнаму рэдактару газеты “Літаратура і мастацтва”.

³ Я. Герцовіч, беларускі крытык вугарызатарскай школы.

⁴ М. Фрайман (Бярозка), кінадраматург.

⁵ В. Тураў, рэжысёр кінафільмаў па дылогіі А.Адамовіча “Партызаны”: “Вайна пад стрэхамі” і “Сыны ідуць у бой”.

⁶ “Круглянскі мост”.

⁷ П. Нілін, расійскі пісьменьнік.

Ёсьць у мяне і некалькі заўвагаў.

Разумею, навошта табе ўстаўныя аповеды, але яны ўсё ж надаюць некалькі дыдактычны характар галоўнай думцы. Тое ж самае і аповед, як атаварвалі фальшывыя карткі – непатрэбнае падкрэсьліваньне, а таму і спрашчэньне таго, што было ўжо на мосьце.

І вось яшчэ што. Ты, здаецца мне, ва ўзаемаадносінны партызан перанёс крыху франтавога. На фроньце людзі побач жыўць нядоўга, вялікая цыркуляцыя. Партызаны ж мелі час і магчымасьці прыжыцца адзін з адным да поўнага сяброўства (ці, наадварот, непрыняцьця), ва ўсялякім разе не павінна быць уражаньня, што яны кепска знаёмыя адзін з адным. Ты агаворваешся, што некаторыя з іншага атраду і г.д. І ўсё ж не перашкодзілі б штрыхі нейкай большай блізкасьці (хаця б “старых” партызанаў) да бедалагі, што патрапіў у яму. Гэтая “блізкасьць” “старых” была вельмі моцная і нават раўнівая. Усё ў цябе выдатна ў частцы трагедыі, але партызаны пры ўсім тым прымудраліся ваяваць ледзь-ледзь весялей, з нейкім хахмацтвам. Гэта іншы бок праўды, і нейкія штрыхі толькі б падкрэсьлілі галоўнае ды стварылі б больш партызанскую атмасферу. Падумай.

А ў цэлым – дай Бог!

Цісну тваю працоўную лапу.

Саша.

17.9.68 г.

[Гародня – Менск.]

Саша, дарагі дружышча!

Раблю другую спробу дасягнуць цябе з дапамогай Карпюка. Першая закончылася няўдачай: цябе ў Менску не было і ліст мой ён прывёз назад. Спадзяюся, гэтым разам пашанцуе, хоць ёсьць і сумненьне: Аляксею будзе надта клопатна ў Менску, знойдзе ён час перадаць гэта асабіста ці выкарыстае пошту – у яго жонка ў анкалагічным інстытуце пад Менскам, у панядзелак аперацыя.

Саша, ты напоўніцу і ва ўсім маеш рацыю адносна заўваг да аповесьці¹. Лезе праз вокладку ідэя, дэкларатыўна агаляецца задума, аповеды выглядаюць устаўнымі. Праўду кажаш і ў дачыненні да партызанаў. Бачыш, тэма гэтая для мяне новая, матэрыял малазнаёмы, але была ідэя, задума, некалькі думак, якія я ня мог выявіць на іншым матэрыяле. Пасьля твайго ліста тое-сёе я ўжо зрабіў: там прыглушыў, там выкінуў, некаторыя мясьціны ўдакладніў. Думаю, так будзе лепш.

Цяпер пра твае зусім неабгрунтаваныя стоigny адносна самога сябе. Чаго табе не хапае – гэтага я не зразумею і не пагаджуся з табой зусім. Ты, як ніхто іншы з мне вядомых, моцны менавіта рэчыўнасьцю, псіхалагічнай выяўленчасьцю, дакладнасьцю, глыбінёй характарыстык. Я да гэтага часу памятаю многія твае сцэны, эпізоды, розныя дробязі, дэталі, якіх і ў рамане, і аповесьцях процьма, і некаторыя мяне проста захаплялі падчас чытаньня. Акрамя таго, колькі там думкі – кароткай, сьціслай, значнай для нашага часу! Іншая рэч, што ў аповесьцях ты бярэш крыху камерныя, інтымныя тэмы (як у “Вікторыі”), але й за гэтай інтымнасьцю хаваецца вялікая грамадская праблематычнасьць. Зноў жа, нават і там ты, калі ўжо прарываешся ў мінулае, дык гэты прарыў на мяжы шэдэўру (у той жа “Вікторыі”). Саша, я не лісьліўлю, далібог, няма ў гэтым патрэбы, але я хачу, каб ты наогул выкінуў з галавы усялякае дурное самаедства і ведаў, што талент твой сапраўдны, вялікі і ў той жа час тонкі, а галоўнае вельмі разумны, чаго ў нас, у Беларусі, не хапае многім (м. б., за выключэньнем Брыля). І ўсё табой напісанае выдатнае, і раманы, і аповесьць, і калі нечага ў іх не ацанілі годна, дык у гэтым ня ты вінаваты, а пракляцьце нашага халопскага часу. А потым ты ж ведаеш, што папулярнасьць,

¹ “Круглянскі мост”.

² Маюцца на ўвазе здымкі кінафільма з рэжысёрам В. Туравым.

гучны посьпех – зусім не паказчык годнасьці пісьменьніка. Шамякін, канечне, папулярней за цябе, ды і Брыля, але хіба гэта што-небудзь азначае? Мне асабіста хочацца, каб ты пісаў больш (у гэтай сувязі я не магу адобрыць тваёй сувязі-валакіты з кіно², якое ў наш час нічога агульнага з мастацтвам ня мае, хіба што дае магчымасьць зарабіць. Але ж ты б пражыў і бяз гэтага заробку.) Ня ведаю, як хто, я ж проста адчуваю ў сучаснай нашай літаратуры тваю доўгую адсутнасьць, таму, напэўна, што тваё месца няма каму заняць, акрамя цябе. Упэўнены, што напісанае табой будзе такім жа выдатным, як і папярэдняе. І хай цябе не бянтэжаць розныя чуткі, у тым ліку і пэўнае стаўленьне да тваіх рэчаў “Нового мира”. Я думаю, што прычынай таго выключна тэматыка тваіх рэчаў (аповесьцяў), якая, м. б., не зусім кладзецца да душы ў многім кансерватыўнаму і суб’ектыўнаму А. Тв.¹ Тое ж атрымалася і з Бондараўскімі “Родственниками”, і нават з Бакланаўскім “Июнем 41”. Па-мойму, кожнаму відавочна, што пазіцыя “Н. М.” у гэтым пытаньні – яго крайнасьць і абмежаванасьць. А потым ці варта шкадаваць пра “Н. М.”, які вольна ці нявольна, але ўмее ўродаваць і ламаць творы, якія ў ім друкуюцца, ня горш, калі ня лепш многіх іншых часопісаў. Як гэта яны зрабілі з маёй аповесьцю, у сэнсе якой цяпер ня могуць разабрацца нават выдатныя пісьменьнікі-франтавікі, як напрыклад, В. Астаф’еў. Але што ж, хто застрахаваны ад няўдачы? Што ж тычыцца мяне, дык я стараюся, калі пішу, толькі данесьці ў магчымай для мяне эстэтычнай ступені маю думку, ідэю, зусім не клапацячыся аб тым, як гэта будзе расцэнена. Адзінае, чаго мне хочацца, – гэта быць надрукаваным, без чаго, як вядома, літаратурны факт ня можа лічыцца здзейсьненым. Але і гэта з кожным годам становіцца ўсё больш цяжкай справай. Відаць, прыйдзе (калі ўжо не прыйшоў) час пісаць у стол, працаваць у запас. А там будзе бачна. Але ж мы беларусы, а значыць баягузы ды гультай, да таго ж славалюбцы – нам падавай канчатковы вынік. У гэтым, каюся, грэшны і я. У стане пуста.

Дык вось, Саша, я яшчэ раз хачу прасіць цябе: нават і ня думай, што табе нечага не дастае – у цябе досыць усяго. Ты – чэсны глыбокі мысьляр, ты – выдатны мастак. МАСТАК, ты чуеш гэта? Хіба гэтага мала для аднаго чалавека ў наш бяздумны меркантильны час? І ўсім гэтым пазначаны ўсе твае творы – павер, з боку гэта выдатна відно. Хай яны, м. б., не ў традыцыях беларускай прозы, ну і што ж? Затое цалкам у традыцыях сучаснай сучэветнай прозы, і цалкам на еўрапейскім узроўні. І ня думай, калі ласка, што ў цябе горш, чым у Друцэ (я ведаю, ты яго вельмі высока ставіш, ён заслугоўвае гэтага, але для мяне зусім зразумела, што ты ў такім выпадку заслугоўваеш яшчэ большага). Проста вы розныя, у вас розны матэрыял, і пагадзіся, што працаваць з традыцыйным для літаратуры матэрыяле сялянскай вёскі непараўнальна лягчэй, чым, напрыклад, на матэрыяле сучаснай моладзі. Таму там суцэльныя посьпехі цягам многіх дзесяцігоддзяў на ўсім фронце: ад Лупсякова да Мележа – суцэльна посьпехі ў выяўленьні і адлюстраваньні мужыка-недарэкі і кулака-ліхвяра. Але дзе інтэлектуальны раман, які даўно ўжо квітнее на Захадзе? Яго няма ў нас, і распачынаеш яго нейкім чынам ты. Канешне, гэта цяжка, але, відаць, гэта неабходна. У гэтым заўтра усякай літаратуры, у тым ліку і беларускай. Сартр казаў, я сам чуў, што экзістэнцыялізм – тое самае значнае, што ўзбройвае літаратуру будучага. Табе ён бліжэй, чым каму б не было ў нас.

Прабач, калі ласка, за гэтыя, м. б., для цябе навучаньні, проста мяне закрунула адна твая фраза ў лісьце, і я таму вырашыў выказацца. І яшчэ хачу дадаць да таго, што я даўно і вельмі паверыў у цябе і таму не сыярплю, калі хто-небудзь, хоць бы і ты сам, будзе хістаць ува мне гэтую веру.

А пакуль абдымаю, твой Васіль.

Сардэчнае прывітаньне Веры.

¹ А. Твардоўскі, пісьменьнік, на той час – галоўны рэдактар агульнасаюзнага часопісу “Новый мир”.

29 вер[асьня] 68 г.

[Ялта – Менск]

18-20 верасьня 72 году

Дарагі, мілы Саша!

Толькі што прачытаў тваю “Хатынскую аповесьць” і ўвесь яшчэ ў яе палоне, пад яе ўладным, салодкім і цяжкім уражаньнем. Аповесьць выключная, я проста ня ведаю, з чым яе можна паставіць побач. У нас, прынамсі, пра партызанаў так не пісалі – ты першы. Хоць і папярэдняя твая кніга цалкам добрая, але гэтая – нешта асаблівае. Гэты герой твой і ягоная адысея, карова ноччу, статак пабітых кароў, спаленьне людзей, палонныя карнікі, гэты твой бой па крузе – штосьці апакаліпсічнае, ня менш. Мноства надзвычайных дэталюў, дакладна перададзеных станаў. А якія вобразы!

Выдатная ва ўсіх адносінах аповесьць.

Як на мой густ, дык я б падрэзаў сцэны сёньняшняга, але, я разумею, яны неабходныя дзеля асэнсаваньня, дзеля публіцыстыкі. І публіцыстыка гэтая па вышэйшым гатунку – разумна, чэсна, тонка.

І яшчэ – назва.

Назвы ў цябе наогул не зіхцяць ні навізнай, ні густам – тут таксама. Само слова “Хатынь” занадта ўжо захапанае, ня новае, нешта ў ім ад афіцыйнай тэрміналогіі. А ў цябе ж такая сьвежая, новая, шматфарбная рэч... Я б назваў інакш. Ня ведаю, як, але інакш.

І яшчэ – шкада, што яна ў “Дружбе народаў”, а, скажам, ня ў “Новом мире”, які б яна ўпрыгожыла, без сумневу. А што ў “Маладосці” – добра. Хай! Пераклад добры, цалкам беларуская рэч. Ніхто не засумняецца. Спадзяюся, што па-расійску яна гучыць яшчэ лепш. Хоць і па-беларуску цудоўна. Тыя, хто папракаў цябе ў адступніцтве ад нацыянальнага, цяпер будуць задаволеныя.

Я вельмі рады, што ты напісаў гэтую рэч, асабліва пасля дзвюх тваіх аповесьцяў¹, якія ня ўсім падабаліся. Думаю, што гэта спадабаецца ўсім. Ды і ня можа яна не спадабацца – хіба што нейкаму ідыёту.

Словам, я вельмі рады за цябе, віншую, трошкі па-добраму зайздросчу. Цяпер, дружышча, калі ты пачнеш хоць трошкі піць, дык сапраўды табе ня будзе цаны, як сказаў К.²

А пакуль – хоць будзь здароў.

Абдымаю цябе, твой Быкаў.

P.S. Сардэчнае прывітаньне тваёй маме, а таксама Веры (якую віншую з узнагароджваньнем Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР) і Наташы-студэнтцы. В.

P.P.S. Пачаў пісаць у Гародні, заканчваю ў Ялце, у Доме творчасьці. Прырода выдатная, горш надвор’е і яшчэ горай – людзі, якіх тут так шмат...

[Гародня – Менск.]

Саша, дарагі дружышча!

Дасылаю табе ліст, які павінен быць табе цікавым, аўтар мне невядомы, але піша добра.

Як жывеш ты? – ня маю ніякай інфармацыі. Кнігу вашу³ толькі трымаў у руках,

¹ “Асія” і “Апошні адпачынак”.

² Н. Кісьлік, беларускі паэт і перакладчык.

³ Алесь Адамовіч, Янка Брыль, Уладзімір Калеснік, “Я з вогненнай вёскі”.

⁴ Раман Ю. Бондарова.

⁵ Раман “Друзья”.

атрымаць так і ня змог, праязваў, калі была ў продажы. Але, магчыма, яшчэ набуду. Толькі што закончыў чытаць “Берег”⁴, ня ведаю, як гэта ўсё асэнсаваць, але думаецца мне, што рэч – значная. Многія месцы проста выдатныя, агульная ідэя цалкам дабротная. Хоць ёсьць розныя мясьціны і думкі. А вось раман Бакланова⁵ драбнаваты, і, нягледзячы на ​​цудоўныя мясьціны ды выдатную ідэю, раздражняе нават сваёй абывацельскай даташнасьцю, сямейнымі сентыментамі. Так мне здаецца. Хоць, можа быць, я і памыляюся – гэта першае ўражаньне пасля прачытаньня.

Заграз у кіно і ніяк не магу выцягнуць з яго ногі. Проста надакучыла да чорцікаў. Тым больш, што загадзя ведаеш, што нічога путнага ў выніку ня будзе – адна маята.

Сардэчнае прывітаньне тваёй сям’і, а таксама тваім суаўтарам.

Абдымаю, Васіль.

7 чэрвеня 75 г.

P.S. Можа быць, прыехаў бы ў Гародню?

Павазіў бы па Нёмане. А?

[Гародня – Менск. На штэмпелі канверта: 10.06.1975 г.]

Васіль, вітаю цябе!

Добра б і самому так думаць пра сваю працу, як той дзіўны энтузіяст!

Ды вось аб літаратуры (у тым ліку і сваёй) я думаю, падобна. Нешта з ёй насама рэм адбываецца, з нашай ваеннай літаратурай. Мы ненавідзім вайну, але так уцягнуліся ў ролю яе “летапісцаў” і выкрывальнікаў, што пачынаем ужо (а многія даўно пачалі) любіць сваю памяць пра вайну. Упрыгожваньне, эстэтызацыя вайны праз выкрываньне (якое стала любімым заняткам) – нечакана вось як гэта паварочваецца.

Як пазьбегнуць гэтага?

Думаю, адзіны шлях ёсьць – з яго і пачыналі ў свой час. Дастваць так глыбока, што нібыта насама рэч вяртаецца на перадавую. І рызыка ўжо рэальная, а не далёкая, ва ўспамінах. У тых самых баб няма і намёку на тое, каб яны любілі сваю памяць пра вайну. Гэта і ёсьць урок, які я ва ўсялякім разе атрымаў. Аднак заўважыць нашмат цяжэй, чым атрымаць.

Нёман – гэта здорава, але там у цябе не папрацуеш. А трэба! Акадэмія зьядае час. Еду ў Кактэбель. Добрага табе лета!

Адамовіч.

[Гародня – Менск.]

Саша, дарагі дружышча!

Цяжка цябе злавіць у Менску, усё ты ў раз’ездах – відаць, справы твае пайшлі на папраўку. Чытаў тваю працу пра М. Гарэцкага¹ – цудоўна ты напісаў, як заўсёды. Глыбока, прасторна, багата. Дай бог табе!

Дасылаю табе новую аповесьць² – будзе час і настрой – пачытай. У ёй няма нічога асаблівага, так, два дні вайны, але ў беларускім варыянце яе дачыста выпатрашылі, і мне не хацелася б, каб ты чытаў па “Малодосці”. Лепш прачытай у перакладзе. Хоць і тут не зьбераглося нешта – чырвоныя папраўкі – гэта літаўскія выняткі³ пры падпісаньні ў сьвет. Але рэдакцыя і рэдактура паставілася годна, дзякуй ім.

Нядаўна быў у Маскве, гаварылі пра цябе з Лазарам⁴ і Багамолавым – апошні ўсё мяне запэўнівае, што “Саша – вельмі добры чалавек”. Ён цябе любіць. Я пра-

¹ “Браму скарбаў сваіх адчыняю...”

² “Яго батальён”.

³ Цэнзурныя скарачэньні.

⁴ Л. Лазараў, крытык, сябар В. Быкава.

цытаваў яму Навума, які сказаў некалі, што “Калі б С[аша] піў, яму б цаны не было”. Але ж Б. сам амаль што ня п’е...

Аповесць адсылаць назад ня трэба, можаш даць пачытаць хлопцам.

На гэтым – будзь здароў!

Абдымаю цябе – Васіль Б.

Прывітаньне тваім дамам – В. М. і маме таксама.

16.XII.75.

[Гародня – Менск.]

Саша, дарагі дружышча!

Дзякуй табе за ліст і за прачытаньне “Батальёну”. Канешне, ты маеш рацыю, з гэтым трэба заканчваць. Я так і намерыўся – паставіць кропку і ня толькі ваеннай тэме, але і наогул. Літаратура сходзіць на клін, а тэма вайны ўжо сыйшла, у межах дазволенага ўжо нічога не засталася. Да таго ж я разумею, што па-беларуску пішу кепска, г. зн. іншыя і ў іншым матэрыяле пішуць нашмат прыгажэй. Ваенная ж тэма, як вядома, – справа мовы расійскай, яе пераклад на беларускую, як бы там ні было, – падробка, фальшыўка, і ступень посьпеху тут у прамой залежнасьці ад здольнасьцяў фальсіфікатара. Але я кепскі фальсіфікатар і кепскі стыліст. Што праўда, тое праўда.

Што ж тычыцца ўспамінаў дзяцінства, дык на жаль! Не да часу. Хай ужо ўвесь мой клін застаецца аблогай... З восені пачынаю чакаць вясны, лета; зімой цяжка жыць на гэтым няўтульным сьвеце...

Жадаю табе здароўя і ўсё-ткі яшчэ напісаць нешта. Хоць, на мой погляд, ты дарэмна караешся-каешся, у літаратуры ты працуеш добра, і аніякай тваёй віны перад ёй няма. Іншым бы з тваё!

А са здароўем трэба б неяк зладзіць. Ты ж ня лечышся ўсур’ёз. А трэба б. Можа быць, зьвернешся да траваў. У мяне ёсьць знаёмы гомеопат, лечыць яшчэ. Вельмі добры доктар. І мне моцна дапамог з астмай. Падумай і напішы.

І – будзь.

Дзякуй,

абдымаю – Васіль.

Надзя Веры шле сардэчнае прывітаньне. Я таксама.

22.XII.75.

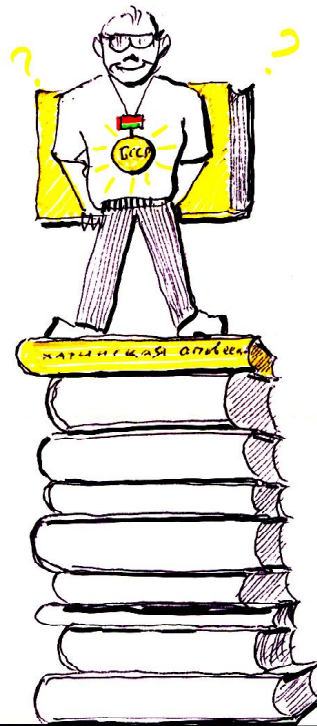
[[Гародня – Менск, 1976 г.]

Саша, дарагі дружа!

Віншую цябе з прэміяй¹, заслужанай даўно і прысуджанай нядаўна. Я вельмі рады, што ўрэшце табе пашчасьціла стаць у рост на ўласным, складзеным табой, п’едэстале. Стой там, як найдаўжэй, і ўсьміхайся паціху з таго, якую яшчэ кніжачку ты трымаеш за сьпіной.

Хай пазайздросьцяць!

¹ Дзяржаўная прэмія БССР імя Якуба Коласа за кнігу “Хатынская аповесць”.

Абдымаю – твой Васіль Быкаў.

[Гародня – Менск.]

Саша, дарагі дружышча,

дзякуй табе за тоўстую, аздобную тваю кнігу, нафаршыраваную разумнымі думкамі і добрымі словамі, многія з якіх я з насалодай перачытаў яшчэ раз. Чамусьці больш за ўсё кранае мяне нарыс пра М. Гарэцкага і заключны артыкул у кнізе, якія можна перачытваць яшчэ і яшчэ. Канешне, я ўпэўнены, што ты напішаш яшчэ не адну такую, будуць у цябе і тоўстыя і тонкія, і дай табе бог крытыкі і прозы, і кіно таксама.

Будзь здароў. Прывітаньне Веры.

Твой Васіль.

13.X.76.

[Гародня – Менск.]

Саша,

я думаю, што ты па-сур'ёзнаму аднясешся да гэтых лекаў і да лячэньня, бо сродак гэты безадмоўны і, калі ты выканаеш усё як трэба, дык ціск твой стане ў норму. Гэта катэгарычна! А грошы я патраціў невялікія, і калі ты ў Менску пры выпадку паставіш мне 100 грамаў або куфлю піва, дык мы будзем у разьліку.

Так што – лячыся.

Напісалі мне хлопцы з Масквы пра Савет па бел.[арускай] л[ітарату]ры¹. Я падзівіўся толькі, што ты яшчэ ня страціў ахвоту ўдзельнічаць у такіх мерапрыемствах...

Ну, але што ж...

Паклон тваёй маці і Веры.

Да пабачэньня з табой – здаровым!

Твой Васіль.

28.11.76.

[Гародня – Менск.]

Дарагі, любы Саша!

Вось і цябе не абышоў лёс – даў свой срэбны палціньнік. Ці думалася калі многім з нас дажываць да гэтых старэчых гадоў...

Але што зробіш? Мусіш!

А можа і добра[?]

Я абдымаю цябе ў гэты дзень і жадаю табе шчасьлівага лёсу надалей, быць па-магчымасьці здаровым і напісаць яшчэ шмат ва ўсіх жанрах, якія табе да спадабы.

Твой васіль Быкаў.

[1977]

[Менск – Гародня.]

Менск. 18.12.1979 г.

Дарагі Вася!

Я не дачакаўся твайго тэлефанаваньня і вырашыў скарыстацца паштовай бандэроўлю. Гэта незвычайная, вельмі спрэчная і рэзка таленавітая, на мой погляд,

¹ Маецца на ўвазе Савет па беларускай літаратуры пры Саюзе пісьменьнікаў СССР.

² Кніга І. Дзядкова "Васіль Быкаў".

³ І. Дзядкоў, расійскі літаратурны крытык.

⁴ Ю. Канэ, жонка Р.Бярозкіна.

кніга². Ігар³ працаваў над ёю дзезяць гадоў. Ён вельмі прасіў цябе прачытаць яе і напісаць яму хоць некалькі слоў.

Цяпер аб іншым. Ты, верагодна, ведаеш, як цяжка і безнадзейна хворы Грыша Бязрозкін. Вось ужо паўгода ён, па сутнасці, жыве з адключаным мозгам. Я ніяк не магу з гэтым змірыцца. Ён некалькі разоў сьніўся мне, вясёлы, гаманкі. Я ўсё пытаю яго: «Грыша, Вы акрыялі, акрыялі!..» І – прачынаюся. Далёкаўсходнікі дасталі найрэдкае японскія лекі – гамалон. Але і яны, на жаль, не дапамаглі. Гавораць, што яшчэ можа дапамагчы час. Хачу спадзявацца на гэта.

Але дапамога патрэбная ня толькі Грышу. Засталася Юля⁴, засталіся хлопцы. Усе згодныя, што Юлю трэба ўладкаваць на працу, аб гэтым нават гаварылі на сакратарыяце. Але, як гаворыцца, воз і цяпер там. Кірзэнка¹, да прыкладу, проста катэгарычна адмовіўся ўзяць яе (хоць прафесійныя якасці Юлі па-за сумненнем), іншыя аднекваюцца ды адмахваюцца. Адзін Толя Кудравец, да гонару яго, пакінуў ёй нейкую надзею. Цяпер ён вярнуўся з Амерыкі, прыступіў да працы і, пэўна, трэба неяк умацаваць яго ў гэтай думцы. Для Юлі – гэта проста апошня і адзіная магчымасць. Я думаю, Вася, што і тваё слова магло б мець тут немалую ролю.

Менавіта аб гэтым хацеў я пагаварыць з табой пры сустрэчы. Але калі хутка яна не адбылася, давялося выкласьці на паперу.

З Новым годам, з новым дзезяцігоддзем цябе, Вася, і ўсіх тваіх блізкіх! Ад душы!

Твой Саша.

[Менск – Менск.]

Дарагія нашы

Вера і Саша, сардэчна віншваем вас з Новым,

будзем спадзявацца, шчаслівым 1983! Хай ён прынясе новыя радасьці, новыя кнігі, новыя паездкі (для Сашы), добрае здароўе і нічым не захмаранае сяброўства!

Шчыра вашыя

Васіль і Ірына!

[Кактэбель – Менск]

Дарагія Васіль, Ірына!

Сяджу пасьяла мора і пішу чырвонымі чарніламі, а на сьцёгнах маіх чырвона палаюць лампасы падораных Быкавым шортаў, якія выклікаюць зайздасьць іншых чальцоў СП – асабліва Кісьліка і Тараса. (Яны тут, і мы толькі што вярнуліся з паходу ў далёкую Ціхую бухту, а ўзначальвае нас – у гэтым і ў застольях, як учора ўначы – сам Чарнічэнка Юрый Дзьмітрыевіч², чалавек-камбайн, які ўсё можа і робіць.)

А раніцай (у 4:30) я падымаюся і нават нешта імкнуся рабіць – каб потым нічога не рабіць з ясным сумленьнем.

Ну, а вы як – патрыёты Менску і Волгі (у двухкосьці якая)? Вельмі шкада, што няма тут вас абодвух – вельмі, вельмі! Чагосьці бяз вас тут бракуе.

Вось і Верын голас з веранды: «Напішы, што я вельмі шкадую, што няма тут Быкавай», – вось якая сінхроннасьць думак!

Я нават занепакоіўся: а што, калі яна заўсёды мае думкі чытае – яны ж бываюць розныя: нямытыя, непрычасаныя! Што там у Менску за 4 дні, падаецца, што вунь куды ўсё сплыло і там столькі-столькі навінаў!..

Ждём ответа, как соловей лета.

Адамовіч.

¹ К. Кірзэнка, беларускі паэт, на той час – галоўны рэдактар часопісу “Польмя”.

² Расійскі публіцыст, сябар А.Адамовіча.

8.8.1983 г.

[Менск – Планерскае (Кактэбель)]

15 жніўня 83 г.

Добры дзень, дарагія поўдзенцы
Вера і Саша!

Атрымалі Сашынае пасланьне, дзякуй за памяць і добрыя словы ў ім. Спадзяемся, вы ўжо дасягнулі кандыцыі чарнаты неграў з берагоў Конга – больш і ня трэба. А мы тут стыгнем – вецер, дождж, днём 15. Праўда, да гэтага часу таксама раскашавалі ў цяпле (да 28), вандравалі па Палесьсі, паломнічалі ў беларускую Меку – стольны Тураў і інш. мясьціны. Ірына палявала ягады – грыбоў яшчэ няма.

Адносна навінаў у Менску – беднавата, хіба што: а) Барташэвіч¹ ідзе на месца Бровікава²; б) Ніл³ вярнуўся з адпачынку і закасвае рукавы; в) у Вялюгіна згарэла дача; г) Дзяржкіно зарэзала мой сцэнар па “Апошнім шансе”; д) выдавецтва па патрабаванні С. Паўл[ава]⁴ патрабуе ад аўтара прывесці “Знак бяды” ў адпаведнасьць з расійскай “Д[ружбой] Н[ародов]” публікацыяй. А так усё добра, усё цудоўна.

Пасылаем вам некалькі фота. Хай яны нагадаюць вам, што ёсьць недзе бярозавыя гаі, поўныя ягад, на падыходзе грыбы. Восень таксама.

Сардэчнае прывітаньне Юрыю Ч[арнічэнку], Навуму [Кісьліку] і Валянціну [Тарасу]. Калі трэба што выпіць – тэлеграфуйце! Дашлем.

А пакуль абдымаем вас абодвух. І чакаем!

Вашыя Васіль і Ірына.

Дарагія Адамовічы, выконваем заказ. Можна, трэба паўтарыць? Тэлеграфам? Дайце тэлегранаму.

Прывітаньне ўсім, абдымаем
Быкавы⁵.

[Менск – Планерскае (Кактэбель)]

8 жніўня] 85

Дарагія Вера і Саша,

ну і як вам на беразе? Сонца сьвеціць, мора пляскае – ну і добра. І ў нас ня горш – стаіць цёплае і сухое надвор’е. (Праўда, яшчэ толькі другі дзень.)

Альбом⁶ перадаў, замену зробіць. Але тэкст (па тваёй, Саша, прапанове) перадалі ў ЦК, дзе ён і засеў у Паўлава. Так што можаш сабе ўявіць усё астатняе.

А да нас зноў пасыпаліся італьянцы. Няпланова, нечакана. Уладкоўваў у гасьцініцу, у пятніцу Ірына дае прыём – на дачы, вядома.

Пасылаем вам старонку са “Знамени юности” з артыкулам Ул. Бойкі⁷. “Глядзіце — Клімава, чытайце – Адамовіча”...

Такое наша жыцьцё.

Абдымаем, шчасьліва вам –

Вашы Быкавы.

[Нерынга – Менск. Верасень 1985 г.]

¹ Г. Барташэвіч, старшыня Менскага гарвыканкаму, з 1983 г. – другі сакратар ЦК КПБ.

² Другі сакратар ЦК КПБ., з 1983 г. – старшыня Савета міністраў БССР.

³ Н. Гілевіч.

⁴ С. Паўлаў – загадчык аддзела прапаганды ЦК КПБ.

⁵ У канвэрце захаваўся “Талон да паштовага пераводу на 300 рублёў ад Быкава В. У”.

⁶ Фотаальбом “Васіль Быкаў”, тэкст А.Адамовіча.

⁷ Мастацтвазнаўца, сябар А.Адамовіча.

⁸ Дом творчасці ў Летуве.

Дарагі Саша,
тэлефануем табе часта, але тэлефон у Менску маўчыць. Вырашылі такім вось чынам нагадаць пра сябе. Мы – у Нерынзе⁸. Сярод хвойніку і пяскоў. Я крыху працую, Ірына блукае па пасёлку і ваколіцах – валацугу тут рай. Надвор'е пакуль спагадае, але мора, на жаль! не для нас. Са знаёмых тут пара літоўцаў, з Масквы – нікога. І гэта добра. Ні выпівак, ні балбатні. Прырода і праца.

Будзь здароў, абдымаем цябе
Васіль і Ірына.

[Нерынга – Менск. Верасень 1985 г.]

Гэта ідэал для тутэйшых мужчын і жанчын.

На балконе – мы!

[На паштоўцы – фотавыява Дома адпачынку “Расітэ” (Нерынга, Літоўская ССР), перад якім – выява скульптуры аголенай жанчыны; на балконе В. Быкавым намалёваныя дзьве фігуркі, якія махаюць рукамі.]

[Ніда – Менск]

Дарагія Вера, Саша, прывітаньне
ад балтыйскіх берагоў!

Датэлефанавацца да Менску адсюль надзвычай цяжка, таму пішам. Сёньня вызірнула сонца і таму на душы сонечна, што падахвочвае да зносінаў. Сядзім, нібыта ў манастыры, толькі богу ня молімся, молімся надвор'ю, якое тут ой! якое строгае. Я працую, Ірына... Яшчэ друкуе, што я напрацоўваю. А галоўны яе занятак – захапленні з нагоды:

- 1) Жыльля
- 2) Сталовай (1-е, 2-е, 3-е і г.д.)
- 3) Пасёлку
- 4) Вуліцаў
- 5) Соснаў
- 6) Яснага надвор'я
- 7) Непагоды
- 8) Надвор'я ні тое, ні сёе
- 9) і г.д. і т.п.

Адзінае, што азмрачае яе тут прабываньне, гэта мая нязгода з нагоды хоць бы аднаго з пералічаных вышэй пунктаў.

Але гэта жартам. А так нібыта і някепска. Галоўнае – цішыня. І знаёмых – амаль нікога.

Салют вам!

Ужо палову адбылі. Палову тэрміну.

Вашыя І. і В. Быкавы.

18.IX.85

[Менск – Юрмала.]

Дарагі наш і Далёкі сябар

Саша – Алесь – Аляксандр

Адамовіч,

завочна і здалёк абдымаем

цябе і віншваем з Новым, 1986-м!

Хай табе будзе добра ў ім!

твае абодва Быкавы з

горада-героя Менску

(сталіцы Беларусі,

калі не забыў у сваёй паўночнай
Юрмаландзіі).
1986

[*Менск – Жалезнаводск*]

Саша, дарагі дружа!

Толькі што ў нас была Вера, пачаставала кулічом і яйкамі (да Вялікадня), Ірына праводзіла яе, а я сеў за гэты ліст. Мы тут, жартам, складалі табе тэлеграму ў тым сэнсе, каб ты бярог сябе, бо цалкам магчыма, што ўяўляеш зараз адзіны асобнік генафонду нацыі, які спатрэбіцца неўзабаве на радзіме. Увогуле цяпер становішча, падаецца, нармалізавалася (або каля таго), але рэч у тым, што ў першыя дні, якія прыпалі на выходныя, ніхто радыёактыўнасьць не вымяраў, а менавіта тады праз усю Беларусь на поўнач прайшоў радыёактыўны шлейф, у якім была найбольшая канцэнтрацыя. Яшчэ і ў панядзелак прыборы апынуліся зашкаленымі ад 20-30-кратнага перавышэння нормы. Два паўднёвых раёны Гомельшчыны эвакуіруюцца.

Вось такія нашыя справы. Многія вельмі засмучаныя, іншыя ж не зьвяртаюць увагі – п'юць і шпацыруюць, як і заўсёды на сьвята. Адносна Вярцінскага я размаўляў з АТК¹, ён, наогул, добразычліва паставіўся да Толі, Ніл² таксама падтрымлівае ягоную кандыдатуру. Але на тую ж пасаду³ рвецца і Барыс⁴, якога ўзмоцнена прапінвае Іван Пятровіч⁵. Аднак днямі, відаць, усё вырашыцца.

Надвор'е ў нас перамянілася, стала холадна, хоць суха (а патрэбен дождж, каб змыць усю гэтую пыльна-радыёактыўную гадасьць). Вельмі ня весела наогул...

Надоечы памёр Сьцяпан Александровіч⁶ – ад туберкулёзу, прынесенага з вайны.

Ніл перажывае свае галасы. Усё пытае: за што?⁷

Тэлефанаваў Лазар⁸, распытваў пра зьезд.

Саша, ты за нас не трывожся: мы ва ўладзе божай – інакш ня скажаш. П'ем ёд (4 кроплі на паўшклянкі малака) і кабернэ, гавораць, выводзіць. Але, гавораць, гарэлка выводзіць лепш, калі б яна была. Гарэлкі няма!! Нават на сьвята...

Вельмі жадаем табе добрага надвор'я і бясхмарнага настрою.

І – прыезджай бадзёрым і здаровым.

Абдымаем –

твой Васіль і Ірына.

3 траўня 1986 г.

[*Жалезнаводск – Менск.*]

Дарагія пацярпелыя – Васілёк, Ірына і ўвесь народ, цяпер ужо двойчы хатынскі! Або так хатынскі і плюс хірасімскі. Адно кліча другое, так ужо на нябёсах запісана, ці што.

Шлю малітвы за вас усіх, над кім прапоўз шлейф нашай высокашаноўнай навукі, з агідай успамінаецца тэлефізіяномія галоўнага па гэтых справах акадэміка (паўгоду назад вяшчаў з тэлескрыні) – вядома ж, усякая там боязь за «мірны атам», гэта ў іх там, а мы аптымісты, і начхаць. Побач з бюракратам казённы аптыміст – галоўны наш далакоп. Дзякуючы «патрыятычнаму аптымізму» мы вайну сустрэлі

¹ А. Т. Кузьмін, сакратар ЦК КПБ.

² Н. Гілевіч, на той час – першы сакратар Саюза пісьменьнікаў БССР.

³ Галоўны рэдактар Беларускай энцыклапедыі.

⁴ Б. Сачанка.

⁵ І. Шамякін.

⁶ Беларускі літаратуразнаўца, пісьменьнік.

⁷ Маюцца на ўвазе вынікі галасаваньня на зьездзе Саюза пісьменьнікаў.

⁸ Л. Лазарэў.

ў падштаніках. А цяпер вось – Чарнобыль. Цікава, будзем дабудоўваць свой – у 30 км ад Менску? Ці ўсё-ткі схаянемся? Хоць бы такім коштам.

А я, як знарок, зьехаў ад усіх вас. І ад Наташы з Верай. Нешта нахштальт дээрціра. Не «генафонд», а дээрцір!

Не, сьвет звар'яцеў! Тыя вунь рукі ад злараднасьці паціраюць, а мы распавядаем, як выдатна паказалі сябе пажарнікі і міліцыянеры. Можна ўявіць (лёгка гэта зрабіць), як **60 разоў** зьнішчанае жыцьцё будзе ценем, попелам выдаляцца ад планеты Зямля, а гучаць будуць усё тыя ж цені-галасы: «Выдатна мы іх, няўключдаў!», «Не, як выдатна пажарнікі!»...

Я павінен ехаць да навукоўцаў, у Маскву. Цікава б спытаць высакалобых: адказвае або не адказвае навуковец-фізік, хімік і г.д., калі яго небяспечную штучку даводзіць, рэалізуе безадказна-п'яны (або з пахмельля) «дзядзька Вася»? (Меліяратараў ужо аб гэтым спыталі – махаюць рукамі, а мы прычым, калі нашае дабро пераварочваюць у зло на апошнім прагоне!) думаю, што яны ў адказе. Думаць пра ўвесь ланцужок, а калі ненадзейны, тады падумаць яшчэ раз!

А ты гаворыш, гарэлкі няма! Ды я б аддаў нас усіх на гадок-два ў рукі Карпюка і Дудачкіна¹, яны б **асушылі** – няхай жыве вось такая меліярэцыя!

Значыць, ня хочаце сюды? Адпусьці тады Ірыну з Верай і Наташай, калі сам да Тэтчэр ірвешся². Хай пагуляюць, пакуль можна, пакуль тут чыста. Пакажу Каўказ, хоць бы з поўначы.

Абдымаю і жадаю, каб усё гэта – на сухі лес!

Ваш Адамовіч.

7.5.1986

[*Масква – Менск.*]

Васіль-сябрук! Ірына! Сяброўка друга!

Вітае вас вязень палаты №609! А зьвязенілі яго за грахі заслужана:

1. Ня езьдзі столькі – на зайздрасьць віцэ-пісьменьнікам!
2. А езьдзіш, дык не працуй бегма (4 гадзіны сядзеў ноччу і пісаў даклад, а збоку – ветрык-скразьнячок).

А з іншага боку, як казаў той цыган: а калі ня гэта ўсё, дык нашыша астатняе?

Ну, ды нічога! Ва ўсім трэба знаходзіць і сьветлую грань. Вось пабывала рэдактар з “Новаго мира”, а я ўжо вырас і ўбачыў, што многае трэба дабавіць-прыбраць³. Вось і буду займацца.

Каюта, слава Богу, асобная. З вышыні сваіх запаленьняў пасылаю вам наказы:

1. Не хапаць ніякіх новых хворасьцей (хопіць нам і старых).
2. Працаваць за сталом, не выязджаць на месца нараджэньня сяброў-пісьменьнікаў (ехаць, дык ужо за экватар!).
3. Умацоўваць сувязі з зямлёй (на дачы).
4. Трэці тост падымаць за хворых ня дома.

Абдымаю! Ваш Адамовіч.

20.11.86 г.

[*Менск – Масква.*]

1.XII.86 г.

¹ П. Дудачкін, расійскі пісьменьнік.

² У Вялікабрытанію.

³ Маецца на ўвазе аповесьць “Апошняя пастараль”.

⁴ М. Матукоўскі, беларускі драматург, журналіст.

⁵ “Знак бяды”.

⁶ І. Антановіча, загадчык аддзелу культуры ЦК КПБ.

⁷ М. Пташук.

Дарагі наш хвора-разьняшчасны Пняўмонік!

А можа, шчаслівы? Бо бальніца – ня самае горшае месца ў нашым сьвеце, ёсьць горшыя. Але, тым ня менш, ты не заслужыў яе, тым больш на такі працяглы тэрмін, хоць (па чутках) пра цябе там пачэцця ўся сталічная медыцына і сталічная грамадскасьць. Усё-ткі на волі шмат спраў, якія чакаюць цябе і твайго ўдзелу, ды і менская грамадскасьць ня можа дацягнуцца да тваёй абасобленай палаты. Ужо многія асобы і арганізацыі (тэлебачаньне, політэхнічны) цікавяцца тваім зваротам, чакаюць цябе. Ня кажучы пра тваіх сяброў...

Учора выступаў па тэлебачаньні В. Кармазаў, хваліў цябе за кнігі публіцыстыкі, хваліў у адным выступленьні Ніл. Чакае твайго прыезду Матукоўскі⁴, хоча нешта пісаць. А я маюся з фільмам Пташука⁵, які хочучь кастрыраваць, а рэжысёр не дае. Днямі праседзелі 3 гадзіны ў І. І.⁶, ледзь ён нас саміх не кастрыраваў, але Міша⁷ выстаў. Ня ведаю, ці надоўга хопіць ягонай зацятасьці.

27 лістапада вялікай групай ездзілі за Ракаў, адкрылі Дом творчасьці на Іслачы. Здаецца, атрымаўся някепскі дом, многія засядуць, можа, і напішучь што-небудзь.

Прысуджалі рэспубліканскія прэміі: Кудраўцу, Янішчыц, Кулакоўскаму. За сьпектаклі 2 тэатрам (за “Знак бяды” і “Вечар”), была невялікая сутычка з Няфёдам і Зайцавым, але агулам усё абышлося дэмакратычна. Міша Тычына ў апошнім “ЛіМе” зрабіў заклад Брылю, і гэта ўсе вельмі заўважылі. Ну і яшчэ галоўная навіна – Кірэенка падаў заяву аб зыходзе, і цяпер ідзе барацьба за партфель “Полымя”. Асноўныя прэтэндэнты І. Чыгрынаў і С. Законнікаў. Здаецца, аднак, пройдзе першы. АТК вярнуўся з Чорнага мора і вядзе аседлае жыцьцё добрапрыстойнага пенсіянера¹. Адночы тэлефанаваў яму, і ён перадае табе прывітаньне і пажаданьне паправіцца. Прыедзеш – стэлефануемся, хоча пабачыцца. Я тут зварганіў невялікую аповесьць, яшчэ нікому не даваў, чакаю цябе. Анатоль Канстанцінавіч² ужо генерал запасу, будзе дачу.

Вось такія нашыя справы.

Ну, а маскоўскія ты ведаеш лепш.

У асабістым плане – таксама ня вельмі, хаджу на ўколы. Што паробіш – маролік. Г. зн. маразматык, рамолік, пенсіянер... Чытаю ўсялякую ўсячыну – ад “Правды” і “ЛитРоссии” да Паскаля. Зрэдку выязджаем на дачу – праехацца, пакуль сухая да рога.

Дык – папраўляйся. Але май на ўвазе, што пасьля пнеўманіі патрэбнае глыбокае дыханьне, немагчымае ў чатырох сьценах, і патрабуе руху і прасторы.

А можа, Вера ўсё-ткі прывязе цябе? Гэта было б здрава! (Дакладней – вось будзе слаўна!..)

А пакуль мы з Ірынай шлём табе нашыя паклоны і дзьве пунсовыя кветкі (і незабудачку).

Чакаем цябе здаровым і бадзёрым, дружышча!

Твой Васіль

[Масква – Менск]

Васілёк, Ірына, вітаю вас!

Сам, сваёй рукой сьведчу, што жывы, здаровы (амаль), і зрабіў пры гэтым адкрыцьцё, што хварэць у нейкім сэнсе карысна-прыемна:

1. Чытай, што хочаш, а не па доўгу-службе!
2. Акадэміі, сектара нібыта і няма на зямлі, планаў-распланаў!
3. Ніякай алергіі на СП БССР! Здалёк яны там усе мілашкі!

Праўда, за ўсё гэта трэба плаціць (тут Ірыне не чытаць!) – задніцай. Скалолі да абсалютнай галоснасьці!

¹ А. Кузьмін сышоў з ЦК КПБ у жніўні 1986 г.

² А. Сульянаў.

Няхай, затое штосьці тут дапісаў, а штосьці напісаў, а штосьці пачаў... Яшчэ адкрыцьцё: чым горш з...ы, тым ясьней галава! Можна б выкарыстоўваць у мэтах перабудовы. Толькі ў Расіі заўсёды ня тую з... дралі. (Ірына б гэтага не чытала.) Не, пара заканчваць, раздазваляўся сабе за час лёжкі.

Абдымаю вас! Адамовіч.

10.12.86 г.

[Менск – Масква]

Дарагі Саша,

куды ты зьнік, тыдзень не магу датэлефанавацца. Пасылаю мой опус з “ЛіМу”, можа, прабяжыш у вольны час...

Абдымаю – Васіль.

28.IV.88

[Менск – Масква]

Дарагі падарожнік,

з вяртаньнем цябе на радзіму. Спадзяюся, наездзіўся, ня хутка захочаш зноў. Хіба што ў Менск, дзе цябе чакаюць ня менш, чым у штатах.

Пасылаю “ЛіМ”. Маё выступленьне трохі скарочанае і трохі папраўленае. Прытупленае. Пакуль што інакш у нас нельга.

Дык – да пабачэньня і сустрэчы.

Абдымаю – Васіль.

14 чэрв. 88

Дарагі Саша!

З зайдзрасьцю да твайго паўднёва-санаторнага жыцьця-быцьця пасылаю гэтую газетную вестку з Беларусі. Чытай, рабі высновы. Ня ведаю, што будзе ў хуткай будучыні, але толькі не салодка. Ва ўсіх адносінах стаіць нейкае шалапутнае лета – то сьпёка, то холад, не працуецца і не адпачываецца. Толькі чытаецца...

Жадаю табе натхненья і адпачынку таксама.

Ірына кланяецца.

А я абдымаю – Васіль.

17 ліпеня 89 г.

[Менск – Масква]

Дарагі Саша!

У нас навіна эпахальная: С. Паўлаў пакінуў сваё крэсла і перайшоў рэктарам Менскай ВПШ¹. На яго месцы пакуль што пуста. Ёсьць і некаторыя іншыя зьмены – рэдактароў газет... На месца Дзяльца² пайшоў Макаловіч.

Дасылаю табе новыя выразкі. Харшыя, так сабе і плюгавыя. Як, напрыклад, [Эдуарда] Скобелева, што апошнім часам стаў галоўным брахачом супраць Н[ароднага] Ф[ронту]. Але ёсьць і харшыя людзі. Чытай, пранікайся атмасферай бацькаўшчыны.

І – будзь здароў!

Во, забыўся. «Наш современник», здаецца, ужо звар’яцеў зусім. №6 – жах! Узяліся нішчыць Граніна³. І цябе там успамінаюць. Во падлюгі!..

Удачы табе, добрага настрою...

¹ Вышэйшай партыйнай школы.

² Старшыня Дзяржаўнага камітэту БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кнігагандлю.

³ Д. Гранін, расійскі пісьменьнік, суаўтар А.Адамовіча па “Блакаднай кнізе”.

Абдымаем – Васіль і Ірына.
21.07.1989

[*Масква – Менск.*]
Дарагія Васіль, Ірына!
Бачыце, як карысна быць усё лета ў цёплых краях. Пасеяў, вырасьціў і сабраў
грачыху, грэчку – пасылаю і вам.
Ешце, аблізвайце лыжку і нахвальвайце.
Саша.
28.8.89 г.

[*Менск – Масква.*]
Дарагі Саша,
пасылаю табе бясцэнныя радкі беларускай журналістыкі. Як знак таго, што
Вандэя працуе. Чытай і радуйся.
Абдымаю, Васіль.
16.VII.90

[*Менск – Масква.*]
Саша,
пасылаю табе гэты ванючы часопіс¹ і выдатнае фота.
Будзь здароў
і звані зрэдку...
Абдымаю – Васіль.
11.11.90

[*Менск – Жалезнаводск.*]
Дарагі наш выгнаньнік-уцякач!
Мілы Аляксандр Міхайлавіч!
Хай Новы год і горнае паветра залечаць твае раны, атрыманыя ў адзінаборстве
з гэтым медналобым Галіафам, якога ты не перамог, але і ён цябе не перамог так
сама. Відаць, новыя паядынкi яшчэ наперадзе. Але пакуль ня думай пра тое –
працуў і адпачывай. А мы за цябе молімся.
Абдымаем, твае Васіль і Ірына.
[*На штэмпелі канверта: 30.12.90*]

[*Масква – Менск.*]
Дарогі Васіль!
Адзін з маіх страшных успамінаў: зіхцяць раскошна, ежай-пітвом застаўленыя
сталы, госьці ў прадчуваньні тоўпяцца, гудзяць, а ён (сядзім збоку, ля вакна) рап-
там нахіліўся да мяне, сказаў: «Мне дрэнна...». І зусім ужо іншы, не ад сьвету
гэтага, твар лёг мне на калені. Я паклікаў людзей, што здарылася, што, дапама-
жыце!.. Ніхто і вухам не павёў. Тады я мацюкнуўся на ўсю напалову жаночую залу
– пачулі. Цяпер ён (гэта значыць ты) як агурочак (і колькі яшчэ зрабіў!), і хай будзе
так, яшчэ шмат-шмат гадоў! У новым і ва ўсіх новых гадах!
А я да таго гэта гавару, што праз нейкія прамежкі часу жыцьцё з намі паступае,

¹ “Политический современник”.

² Інфаркт.

³ І. Шахаўцоў, былы пракурор з Харкава, які ў 1988 г. падаў судовую позову на А.Ада-
мовіча і газету “Советская культура” ў абарону Сталіна. Судовы працэс ён прайграў.

як Гаспадар статку: а выбракую я вось гэтага! Вось гэтага дэпутата А., які ўсё роўна справай сваёй асноўнай займаецца праз пень-калоду. І многае тут вырашае выпадак. Раптам адцягнулі Гаспадара на іншае, і ты з поля ягонага зроку зьнік. І жывем да наступнай селекцыі. Затое лепш пачынаем разумець: часу не губляй! Абяцаю запомніць урокі!

А дарэчы, гэта² здарылася ў мяне 21 сьнежня. Памятаю, у шахаўцоўскія³ часы мне менавіта ў гэты дзень пагражалі расправай. Таксама падстава для разважаньняў – у лякарні, напярэдадні Новага году.

Абдымаю Вас з Ірынай. Спадзяюся, яшчэ пажывем!

28.12.[1991]

[Менск – Масква.]

Саша, дарагі наш чалавек!

Даўно ўжо ня бачыліся, даўно не гаварылі. Па тэлефоне дужа не разьбяжышся, а пошта таксама цяпер ня сродак зносінаў. Застаецца аказія; добра, што яна яшчэ застаецца ў вобразе тваёй Наташы¹.

Як табе, мабыць, ужо вядома, мы жывем усё горш і горш. Ва ўсіх сэнсах. Я ўжо не кажу пра грошы-цэны – зьнікае надзея. Ад былога ўздыму мала што засталася, усё жыцьцё крута паварочвае назад, у камуністычнае мінулае. І тут я не хачу ўжо гаварыць пра камуністаў (яны як заўжды – ва ўсёй сваёй камуністычнай красе, яны нязьменныя). Але во – паглядзі на славуты Цэнтр. У нас гэтыя цэнтрысты якраз уваходзяць у палітычную моду і нешта зьбіраюцца вызначыць, асабліва заўтра. Але паглядзі, што па сутнасьці ўсе гэтыя “партыі згоды”, прыхільнікі стабільнасьці, праціўнікі страшнай грамадзянскай вайны на Беларусі. У лепшым выпадку капітулянты перад камуністамі, а ў горшым – тыя ж самыя камуністы па сутнасьці. Пазьняка ўсё абвінавачваюць у залішнім радыкалізме, але я думаю, што ў нашым сонным грамадстве ня можа быць залішняга радыкалізму; тут пытаньне стаіць так: або радыкалізм, або капітуляцыя. А самы галоўны вораг усё той жа: хітры, нахабiсты, уладарны камуніст. У нас ён зноў правіць баль у В[ярхоўным] С[авеце], С[авеце] М[іністраў], КГБ, у мясцовых саветах. І на заводах, у В[аенна]П[рамысловым]К[омплексе], які ўжо аправіўся ад нядаўняга спалоху, у Акадэміі навук. Нядаўна слухаў па радыё сесію ВС, дзе прымалася рашэньне аб уваходжаньні ў калектыўную бясьпеку. Сьцяной сталі камуністы і перамаглі. Хаця што перамагаць? Канешне, хлопцы з апазіцыі змагаліся, якільвы, драгі горлы, выступалі і ад мікрафонаў, і з трыбуны. Але – галасаваньне! Яно ўсё і вырашыла. А сьпікер²? Дзіва дзіўнае, а ня сьпікер. Ён супроць, але будзе падпісваць. Бо прымусяць. Даўно ўжо ён заложнік кам[уністычнай] большасьці. І ўсё таму, што хоча быць прэзідэнтам. Ды цяпер ужо відаць, што дарма...

Але ўсё будзе залежаць ад рэфэрэндуму 25 крас[авіка].

Ну а ў астатнім... Канчаю перакладаць аповесць, цяжкая праца. І няўдзячная. Бо добра перакласьці з беларускай немагчыма. А дрэнна – сорамна... На дачу яшчэ ня езьдзіў – холадна, мокра і няма бензіну. З пачатку году яшчэ ні разу не заправіўся. Хаця спрабаваў, стаяў па цэлым дні ў чарзе. І – марна.

Па тэлевізары глядзім [І.] Антановіча. Ужо выступае, быццам і не было – ні

¹ Дачкі А. Адамовіча.

² С. Шушкевіч.

³ Таталітарна-закрытая Карэйская Народная Дэмакратычная Рэспубліка.

⁴ Н. С. Гілевіч, які ўзначальваў адпаведную камісію Вярхоўнага Савету Беларусі.

⁵ А. Т. Кузьмін.

⁶ Узначаліў выдавецтва “Беларуская энцыклапедыя”.

перабудовы, ні путчу. Жыцьцё ўсё горшае, а палітыка не мяняецца. Камуністычная па сваёй сутнасці. Ёсць думка, што Беларусь будзе ў Еўропе тым, што КНР³ у Азіі.

А ў літаратуры – запраўляе Н. С⁴. Дае званьні. Узнагароджае. Фінансуе. Друкуе свае вершы і свае фатаграфіі. Кіруе, адным словам. Раней кіраваць яму перашкаджаў усё ж ЦК. Цяпер ніхто не перашкаджае.

АТК⁵ неяк званіў, пытаўся пра цябе. Нядаўна яго куснуў Барыс Сачанка. Як звычайна. Гэты кусае таго, каго нядаўна лізаў. Затое заступіў месца нябожчыка Ткачова⁶. Так што лінія Броўка – Сачанка законна выстрайваецца.

Вот такія (коратка) нашыя справы-клопаты.

А ты папраўляйся, здаравей. Набірайся сілы на лета. І ня толькі для творчасці. Але і для дружбы.

На тым мы цябе абдымаем.

Васіль і Ірына.

20 красавіка [1993]

